

ÉBLI GÁBOR

Magyarországi, regionális és egyetemes kontextus

Fotóalapú műalkotások

**Somlói Zsolt és Spengler Katalin
gyűjteményében**

Szentjóbby Tamás: *Magyar vers*, 1972, silver print, 15x11 cm, fotó: Veres Júlia, (repro: Bozsó András)

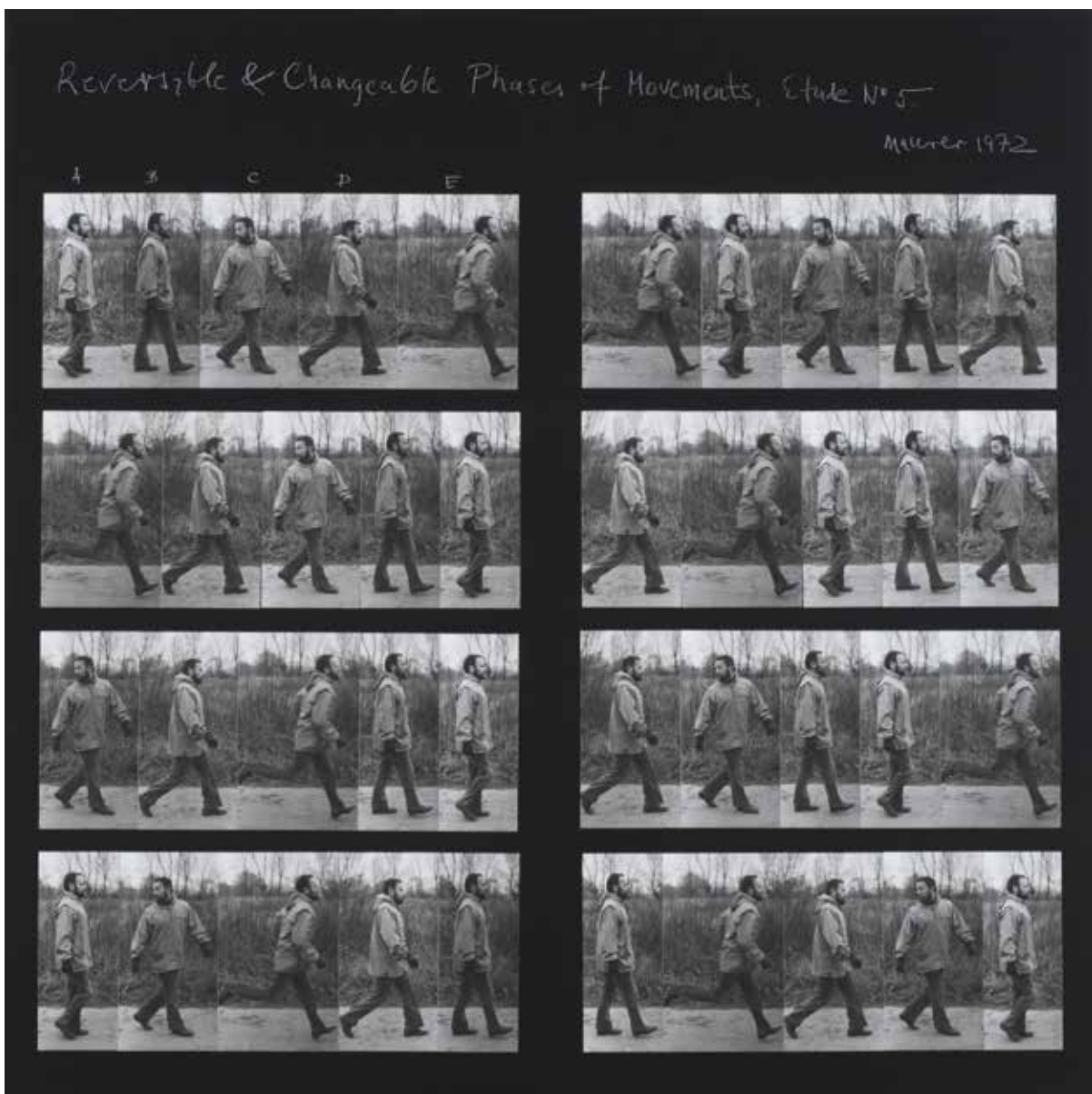
A *FOTÓMŰVÉSZET* SOROZATOT SZENTE LA FOTÓGYŰJTÉSNEK. A LAP KORÁBBAN IS BEMUTATOTT FOTÓKOLLEKCIÓKAT, PÉLDÁUL SZABÓ KÁROLY, ILLETVE DETVAY JENŐ ÉS HANGYÁL JUDIT FOTÓANYAGÁT A 2007/2. SZÁMBAN. A NEMZETKÖZI KITEKINTÉS JEGYÉBEN A BÉCSI FOTOGRAFIS GYŰJTEMÉNY (2009/1), ARTHUR DE GANAY BERLINI KOLLEKCIÓJA (2010/4) TOVÁBBÁ HOWARD GREENBERG GYŰJTEMÉNYÉNEK BUDAPESTI KIÁLLÍTÁSA (2013/4) SZEREPELT A CIKKEK KÖZÖTT. A MOSTANI SOROZAT A SZÖLLŐSI-NAGY ANDRÁS ÉS NEMES JUDIT HÁZASPÁR FOTÓGYŰJTEMÉNYÉRŐL SZÓLÓ ÍRÁSSAL (2016/4) KEZDŐDÖTT, AMIKOR AZ ABBAN AZ ÉVBEN ELINDULT BUDAPEST FOTÓFESZTIVÁL RÉSZEKÉNT HÁROM HELYSZÍNE KATALÓGUSSAL KÍSÉRT KIÁLLÍTÁS VOLT LÁTHATÓ A KOLLEKCIÓBÓL. EZT KÖVETTE A FORTEPAN BEMUTATÁSA (2018/2), MAJD EGY INTERJÚ GERŐ LÁSZLÓ GYŰJTŐVEL FOTÓMŰVÉSZETI VÁLASZTÁS AIRÓL (2018/3), A CSEH PPF BEFEKTETÉSI TÁRSASÁG FOTÓANYAGA (2018/4) ÉS LEGUTÓBB EGY ELEMZÉS HETÉNYI CSABA KOLLEKCIÓJÁNAK FOTÓMŰVÉSZETI VETÜLETEIRŐL A FUGÁ-BAN RENDEZETT KIÁLLÍTÁSHOZ KAPCSOLÓDÓAN A 2019/1. SZÁMBAN. AZ EGYES ÍRÁSOK AZ ADOTT GYŰJTEMÉNYEN TÚL BIZONYOS TÉMÁKAT IS IGYEKEZNEK KÖRŰLJÁRNI – JELEN TANULMÁNY A NEMZETKÖZI NYITÁS KÉRDÉSÉVEL FOGLALKOZIK.

A 2000-es évek közepétől újra megélelni kezdte a nemzetközi figyelem a kelet-európai művészet iránt. A rendszer váltás után közvetlenül tapasztalható érdeklődés főleg a Vasfüggöny leomlása utáni kíváncsiságból eredt, míg a mostani hullám számos ok között a hagyományos centrum-periféria gondolkodás megváltozására vezethető vissza. A modern művészet történetének kiszélesítése és a kortárs művészet jelenének eleve globális értelmezése kivívta a többközpontú szemlélet szükségességét. A vezető nemzetközi múzeumok közül elsőként a londoni Tate Modern reagált erre: gyűjteményének bővítését azzal is elősegíti, hogy regionális szerzeményezési bizottságokat hozott létre.

2012 őszén alakult meg a kelet-európai grémium, a Russia and Eastern Europe Acquisition Committee (REEAC). A tagok éves tagdíja képezi a vásárlásokhoz a költségvetést.

A vételi javaslatokat a múzeum kurátorai teszik a tagok aktív részvételével. A döntéshozatal szavazással történik. A bizottság a rendszeres üléseken túl közös képzéseket és szakmai utazásokat is szervez, és ezzel a Tate gyűjteményének kelet-európai bővítése mellett egy olyan hálózatot működtet, ahol a kurátorok, a tagok, a meglátogatott intézmények, a bevont művészek és galériák egymást is tájékoztatják. A döntően régióbeli tagok mellett néhány amerikai, nyugat-európai és ázsiai gyűjtő is csatlakozott a bizottsághoz, akik motiváltak a kelet-európai művészet gyűjtésére, pozíciójának javítására. Carl Kostyál magyar származású galériás (London és Stockholm) és Küllői Péter, az ismert budapesti üzletember és gyűjtő (jelenleg a bizottság egyik alelnöke) mellett Somló Zsolt is kezdetől tagja a bizottságnak, felesége és gyűjtőtársa, Spengler Katalin a háttérből segíti munkáját.

Maurer Dóra: *Reverzibilis és felcserélhető mozgásfázisok No. 5*, 1972, fotók falapon, 100x100 cm, (repro: Bozsó András)

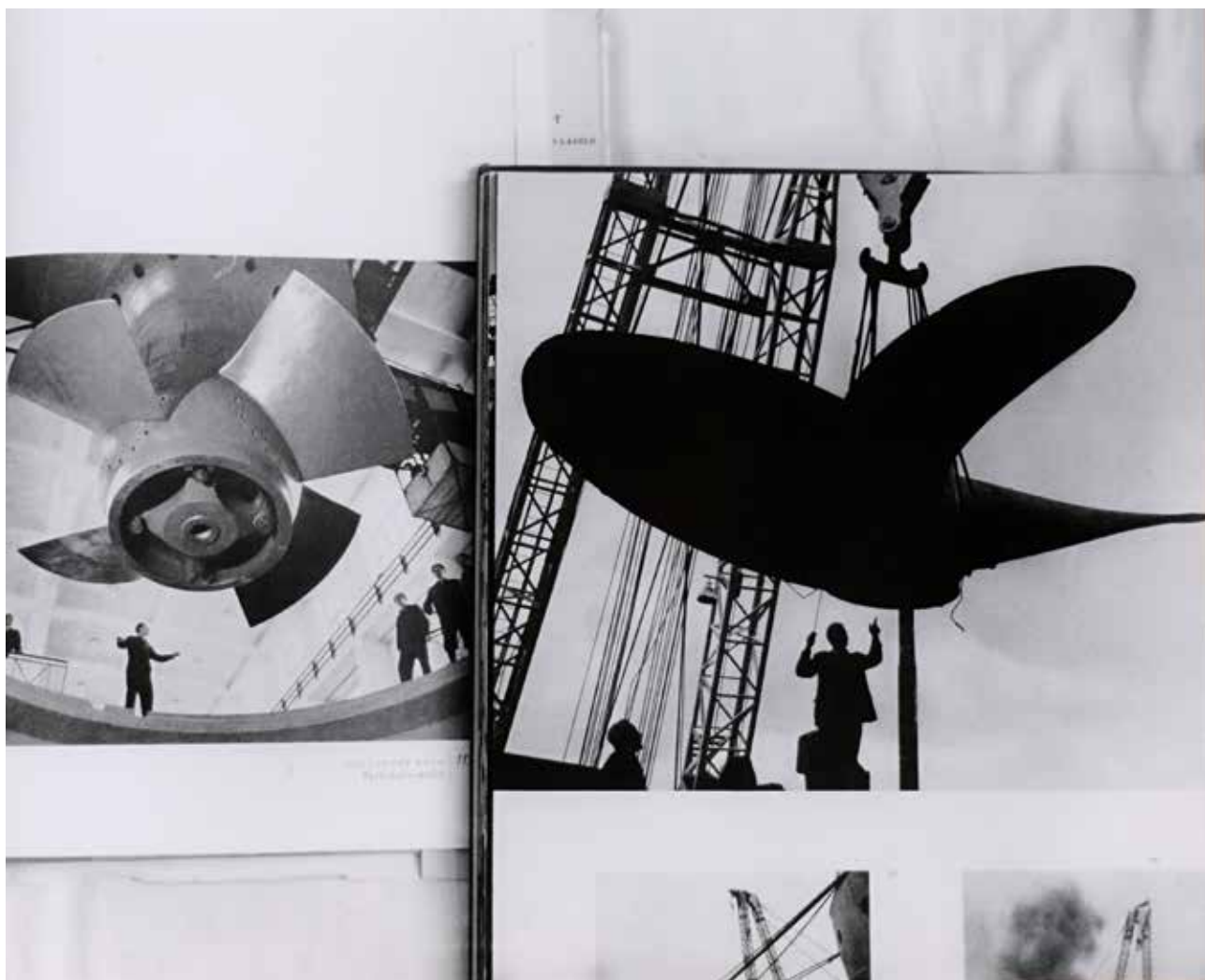
Csörgő Attila: *Pittura Grande*, 1993, b/w print, 80x68 cm

Nemes Csaba: *Folyamatos múlt*, 1996, fotó

A Tate Modern az 1945 utáni képzőművészet neoavantgárd alkotóira fókuszál, s mint a korszak fontos művei, fotók is szerepelnek az akvizíciók között. A Tate Modern, gyűjteményének globális keresztmetszetét kiszélesítendő, főként a hatvanas-hetvenes évek alkotásaiból válogatott az elmúlt években, és a kísérleti művészet ebben az időszakban (is) gyakran használt fotós technikákat és gondolkodásmódot. A szerzemények közé korábbi (modern) és későbbi (kortárs) művek is bekerülnek, amelyek ezen a neoavantgárd hídon át kapcsolódnak egymáshoz. Az első magyar (vonatkozású) vétel 2013-ban Kepes György negyven fotómunkája volt a harmincas évek végéről és a negyvenes évek elejéről, míg 2014-ben Maurer Dóra négy fotósorozata (összesen mintegy húsz fotója) és három filmje került a Tate gyűjteményébe a bizottság révén. Különböző nem fotós munkák (Altorjay Gábor, Bak Imre, Jovánovics György) mellett legutoljára 2017-ben Ladik Katalin 12 fotója jutott a kollekcióba. Ezekon a tagdíjalapú vételeken felül Kaszás Tamás installációját a Somlói-Spengler házaspár, Szentjóbó Tamás egy kisméretű

objektjét az Irokéz Gyűjtemény, míg Szombathy Bálint egy tíztételes sorozatát Küllői Péter ajándékozta a Tate-nek. A bizottság szerzeményei között ezek a magyar műalkotások csak szerény hányadot képviselnek, és a szavazáson nem is minden évben jut be magyar mű az elfogadottak közé (például 2018-ban nem volt magyar akvizíció), de a Tate korábbi kollekcijához képest már ez is jelentős előrelépés.

2014-től a párizsi Centre Pompidou is intenzívebben kezdett érdeklődni a régió iránt. A fotógyűjtemény kurátora, Karolina Lewandowska – akinek pályája a varsói Zacheta Galéria munkatársaként kezdődött – 2014-ben Budapestre látogatott, hogy a magyar művészeti színteret tanulmányozza. Ekkor lépett kapcsolatba Somlói Zsolttal és Spengler Katalinnal is. Meghívására a házaspár csatlakozott a 2015-ben a párizsi múzeum által létrehozott Acquisition Group for Photography alapítóihoz, és három éven át részt vettek a fotóbizottság munkájában. A Centre Pompidou, a Tate-hez némileg hasonlóan, több akvizíciós bizottságot hozott létre, a fotós

grémium mellett például *design* bizottságot 2016-ban. Ezek mellett a párizsi múzeum egy nemzetközi kortárs képzőművészeti bizottságot is működtet, melynek részeként 2017-től hat regionális bizottság alakult. Köztük a mi régióinkra fókuszál az International Circle Central Europe; nevében feltűnő, hogy nemcsak Oroszország nem szerepel, hanem Kelet- helyett Közép-Európa áll. Ennek a bizottságnak Spengler Katalinék 2017 januárjában alapító, sőt létrehozó tagjai voltak; a 2017. évben tehát egyszerre voltak Párizsban tagok a fotós és a frissen létrejövő közép-európai testületben. A fotós grémium első magyar akvizíciója Erdély Miklós *Isméltélméleti tézisek* című sorozatának nyolc fotója (1972–73) volt. Lewandowska már korábban is érdeklődött Erdély munkássága iránt, többek között emiatt is jött Budapestre egy évvel korábban. Végül Somlóieék közreműködésével egy budapesti galérián keresztül történt meg a vásárlás. Ahogy a Tate esetében Maurer, úgy a Pompidou esetében Erdély tudatos, már a múzeum által kiszemelt, vágyott szerzemény volt – de

mindkettőhöz elengedhetetlenül hozzájárult a bizottság tagdíjaiból összeálló költségvetés és a magyar tagok segítsége.

A Pompidou fotós bizottságában a tagok túlnyomó többsége francia, a magyar szerzemények (Attalai Gábor, Pernecky Géza) az intézmény közép-európai érdeklődésén túl annak is szólnak, hogy a grémium egyes tagjai személyesen is érdeklődnek a magyar fotók iránt, többük magángyűjteményébe korábban is bekerültek magyar művészek fotómunkái. Emellett értékelték és a magyar vételek megszavazásával is viszonyították a két magyar támogatói tag hozzájárulását a múzeum modern és kortársművészeti fotókollekciónak fejlesztéséhez. Somlóieék három éves fotóbizottsági tagsága alatt olyan megoldás is előfordult, hogy Ősz Gábor *Prora* című művét részben a bizottság büdzséjéből és részben az ő külön hozzájárulásukból vette meg a Centre Pompidou, míg Nemes Csaba egy kilenc tételű sorozatát (*Lopott homlokzatok*) és Csörgő Attila öt fotóját a házaspár odaajándékozta a múzeumnak.

Koncz András: *Önarckép II.*, 1975, fotó, 70x50 cm, (repro: Bozsó András)

Sugár János: *Elnézést*, 2009, fotó, (repro: Bozsó András)

A nem műfaji, hanem földrajzi elven szerveződött Közép-európai Bizottság vételei között is az elsők között volt három fotó – Hajas Tibor *Képkorbácsolás* sorozatából. Ezeknek a döntéseknek a hátterében meghatározó, hogy a Tate-hez hasonlóan a bizottságok itt is rendre tanulmányutakon vesznek részt, aktív on-line kapcsolati hálózatot tartanak fenn, és így a nem magyar tagok is mélyebben, személyesebben ismerhetik meg a magyarországi szcénát (és viszont).

Az előbb említett Ősz Gábor mű megvételére azt követően került sor, hogy – Somlóiéék előkészítése nyomán – Budapesten is járt a testület, és láthatták a művész és Csörgő Attila közös kiállítását, személyesen is megismerhették a két alkotót.

Hasonlóan, 2013-ban a legelső Bookmarks kiállítás, amely a magyar neoavangárd pozicionálásának három budapesti galéria által szervezett egyik mérföldköve volt és utóbb külföldre is utazott, Küllői Péter javaslatára a Tate Modern REEAC bizottsága budapesti látogatásának hírére jött létre. A budapesti szakmai látogatásról meg kellett győzni a grémiumot: a magyar főváros a londoni

bizottság moszkvai utazásának állomásaként került be a programba.

A részvétel a londoni és a párizsi testületekben széles nemzetközi tapasztalatokhoz juttatja a házaspárt, akik gyűjtői pályájuk egy újabb szintjeként élik ezt meg. A rendszerváltás táján diplomát szerzett üzletember-bölcsész páros 1992-ben kezdett gyűjteni, kezdetben klasszikus modern magyar művészetet. 1996-ban vették első kortárs művüket, 2002 óta vásárolnak nemzetközi alkotásokat is. Ezen a folyamaton belül a fotó iránti érdeklődés mind a kortárs, mind a nemzetközi nyitásokhoz köthető.

Ahogy a kortárs művészetben belül a saját generációjukat kezdték gyűjteni, horizontjuk kitágult kísérleti eljárások, fotót, videót, számítógépes nyomtatásokat alkalmazó kompozíciós stratégiák felé (Gerhes Gábor, Komoróczy Tamás). Erre ráerősített a nemzetközi jártasság: 1997-ben voltak először nagy külföldi vásárokon, a párizsi FIAC-on és a madridi ARCO-n, azóta rendszeresen jelen vannak fontos internacionális helyszíneken, ahol érzékeltek a Magyarországra csak később begyűrűző érdek

lődést a konceptuális fotóhasználat iránt. A hazai kurátorok és galériák programjában is felfigyeltek a fotó egyre markánsabb jelenlétére: meghatározó volt számukra, amikor Bak Imre hetvenes évekbeli fotó- és képeslap alapú művei kiállításra és katalógusban feldolgozásra kerültek a 2000-es évek elején.

Ilyen inspirációk nyomán kezdték el műtermekben és a műtárgypiacon felkutatni a két-három évtizeddel korábbi experimentális fotómunkákat (Baranyay András, Birkás Ákos, Jovánovics György). Ezeket gyakran maguk a művészek sem tartották a „nagy” műveikkel egyenrangú alkotásoknak, így a példányszám kérdése vagy a dokumentálás egyéb szempontjai gyakran nehéz diónak bizonyultak, viszont a gyűjtői páros gazdag anyagból válogathatott, a mainál lényegesen kedvezőbb árszinten. Akkor tudatosult bennük, milyen szerteágazó válogatásuk van ebből a korszakból, amikor 2009-ben a Balázs Béla Stúdió ötvenedik évfordulójára a Múcsarnokban rendezett kiállításra Páldi Livia kurátor nagy számban kölcsönzött tőlük műveket. A neoavantgárd gyűjtés megerősítette érdeklődésüket a kortárs tendenciákon

belül is a fotó alapú művek iránt, miközben a szempontjuk itt nem műfaji, hanem inkább az a felismerés, hogy a számukra releváns témák gyakran kapcsolódnak ilyen médiumtudatos művészi programokhoz, például női szerepek (Göbolyös Luca, Drozdik Orsi, Nagy Kriszta, Csáky Marianne) vagy más identitás dilemmák (Beöthy Balázs, Csontó Lajos, Koronczai Endre) felvetéséhez. Fotós eljárásokat is bevonó kortárművészeti alkotásokként lehet közös nevező alá vonni ezeket a műalkotásokat, ahol a fotó jelentősége a performatív helyzetek megörökítésétől a kifejezetten fotós attitűdöt és technikát igénylő munkákig terjed.

Bár nem tekintik ezt külön fotógyűjteménynek, összességében mintegy száz tétellel Somlóieék kollekciónak számos fejezetében karakteresen jelen van a fotó a „nagy generációtól” (Pauer Gyula, Vető János) a fiatal alkotókig (Barakonyi Zsombor, Follárd Barbara). Számos olyan, festőként ismert művésztől is birtokolnak fotós műveket, akikről csak most válik köztudottá, hogy dolgoztak ilyen technikával is (Kelemen Károly, Koncz András).

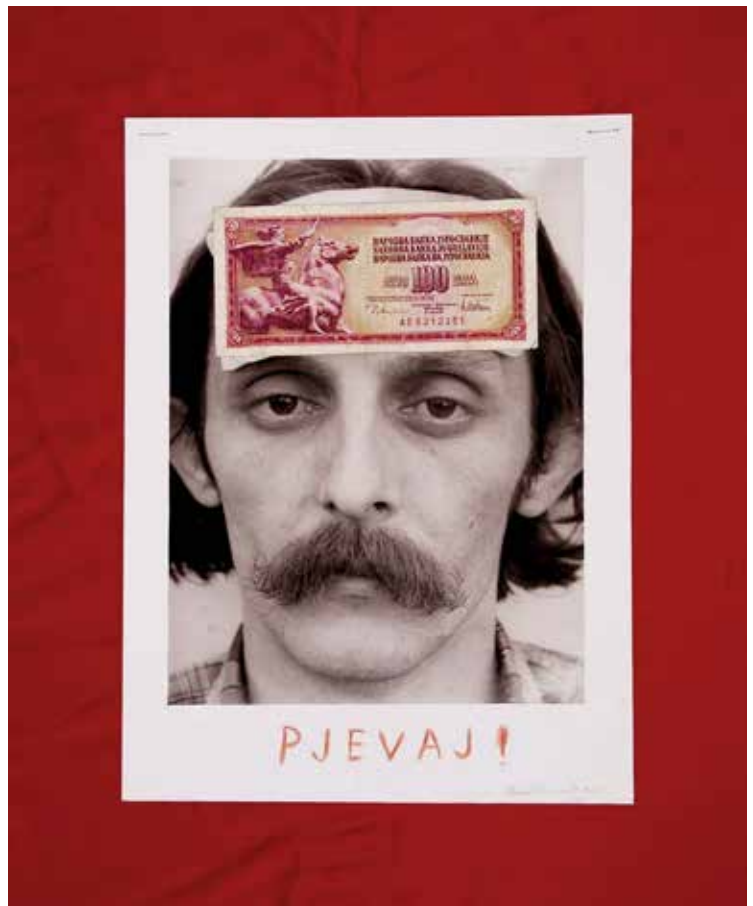
Mivel fotóhasználatról, képzőművészeti fotóról beszélünk, szigorúan vett fotóművész nincs a gyűjteményben, de sok olyan alkotót találunk, aki dominánsan ebben a műfajban van jelen a művészeti pályán (Gémes Péter, Gyenis Tibor, Kerekes Gábor). Sokan kombinálják a fotót festészettel (Köves Éva, Mulasics László) vagy szobrászattal, installációval, térbeli művészettel (Kicsiny Balázs, Szabó Ádám).

A művekben gyakori a közéleti állásfoglalás (Kis Varsó, Sugár János), míg más alkotók az ember mivoltunkra reflektálnak (Lovas Ilona) vagy a fotó / nem fotó, művészet / valóság határterületén mozognak (Szabó Dezső, Szegedy-Maszák Zoltán).

Nem egy mű kötődik a gyűjtőpáros életvilágához, akár a munkájukhoz is. A Bakos Gábor és Wéber Imre művészkettős által 1999–2000-ben készített *Vágy* című sorozat az óriásplakátok, a köztéri reklám világát dolgozza fel kritikusan; a projekt egyik darabja Somló Zsolttal közös gondolkodásból született, aki éppen egy médiacég tulajdonosa és ügyvezetője.

Gyenis Tibor: *Ilonka néni a tiszta formák kompozíciójával álmodott*, 1999, fotó, 50x60 cm, (repro: Bozsó András)

Fordítva is igaz az összefüggés: a kortárművészeti és azon belül a fotógyűjteményük alapján a szakma elismeri a gyűjtő páros kompetenciáit. Spengler Katalin 2018 óta tagja a Capa Nagydíj zsűrijének, egyúttal a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem konzisztóriumának (a fenntartó által létrehozott egyfajta felügyelő bizottság) elnöke, a Mosoly Alapítvány magas szakmai színvonalú jótekonysági kortárművészeti árveréseinek teljes körű felelőse. A házaspár a *Műértő* által az *Art Review* mintájára, titkos szakmai szavazás alapján, évente közölt befolyási rangsorban kezdettől fogva a magyarországi művészeti élet meghatározó szereplője, egyúttal nemzetközileg is egyre inkább az ismert kelet-európai gyűjtők közé tartoznak.

Tomas Saraceno: *Universe at an age of about 2 billion years*, 2005, lambda print, 70,5x54 cm (repro: Bozsó András)

Kollekciójuk fotó alapú anyagában a nemzetközi merítés egy része ennek megfelelően a régiókra irányít figyelmet (Mladen Stilonovič, Goran Trbuljak, Zbigniew Libera, Svätopluk Mikyta) vagy orosz pozíciók révén egy tágabb kelet-európai kontextusra utal (AES+F, Blue Noses). A részben magyar, részben nemzetközi identitásuk révén ide sorolhatók olyan alkotók, mint Miklós Onucsán, Andreas Fogarasi, a Tehnica Schweiz és a Société Realiste fotós művei is a gyűjteményből, amint témája révén a varsói születésű, de Londonban élő és brit művészként ismertté vált Goshka Macuga *Lenin*-sorozata is.

Somlóiék azonban nem speciálisan kelet-európai művészetet gyűjtenek és tematikában sem szorítkoznak

a történelmi-társadalmi kérdéskörre. Az összességében a török Inci Evinertől a dél-afrikai Robin Rhode-ig terjedő nemzetközi fotó alapú gyűjteményi merítésük videót (Tony Oursler), c-printet (Tomas Saraceno), a divatmárkákra reflektáló társadalomkritikát (Daniele Buetti) vagy humoros-konceptuális műveket (Erwin Wurm) egyaránt felölel.

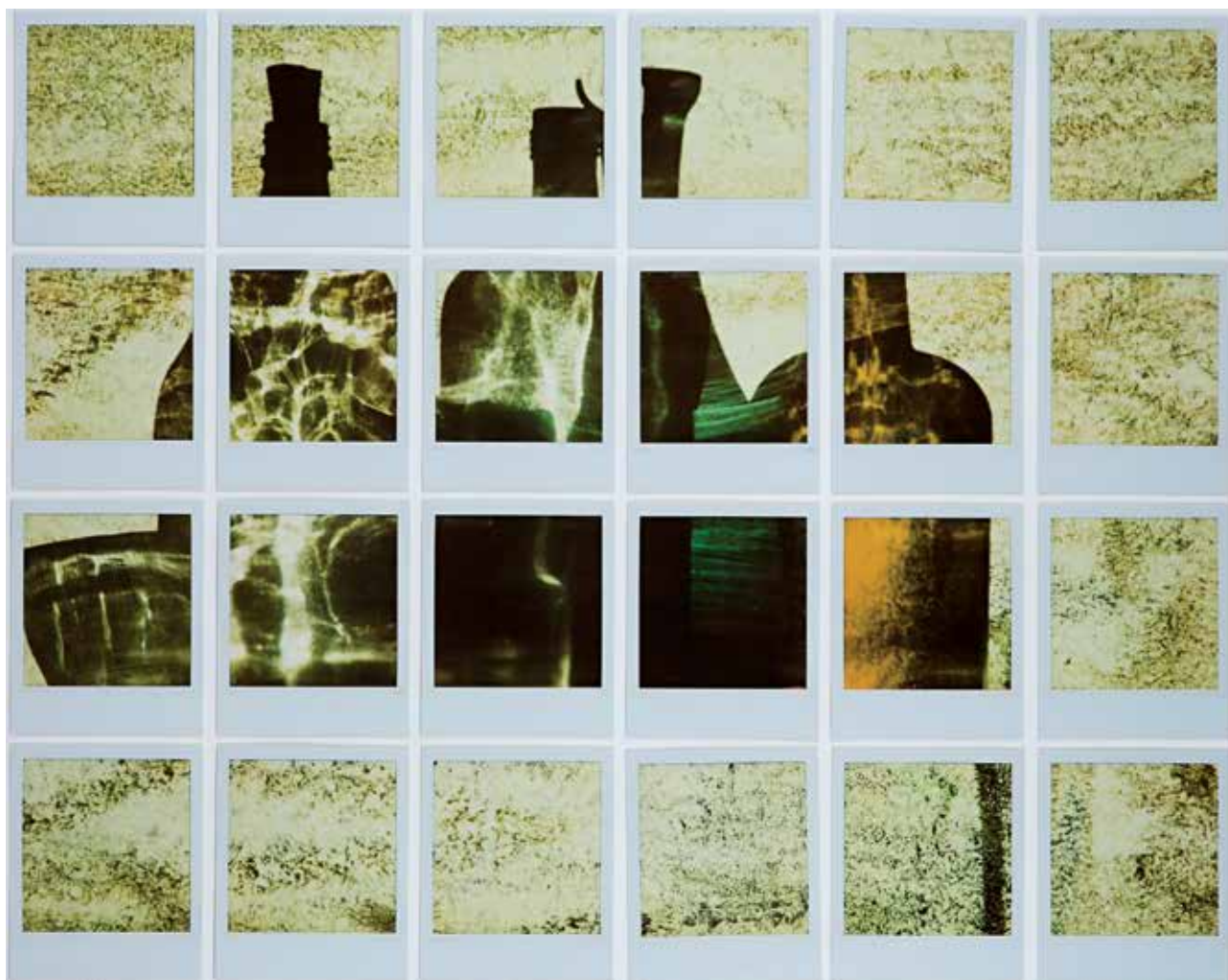
Mi áll egy ilyen komplex gyűjtemény háttérében? Lassan húsz éve ismerjük egymást, mióta Spengler Katalinék egy szakmai beszélgetésen először meséltek nyilvánosan tevékenységükről. A szükséges anyagi fedezeten túl érzésem szerint eredményeik alapja az, hogy nem egyedül (mint a zömmel férfi gyűjtők többsége), hanem

Friedrich Kunath: *Water Coloring*, 2007, c-print, 104,1x149,9x7 cm (repro: Bozsó András)

ketten, még hozzá nagyfokú összhangban és egyre növekvő felkészültséggel hozzák a döntéseiket. Képesek váltani (modernről kortársra, élő klasszikustól kísérleti fiatalra, hazairól nemzetközire stb.), de nem vállalnak indokolatlan kockázatokat. Iránytűjük a nemzetközi érvényesség: a magyar művészetből annak alapján választanak, hogy hol látják hitelesnek az internacionális kapcsolódási pontokat. Generációjuk a rendszerváltás óta egy folyamatos nemzetközi, ma már globális nyitást élhet meg az utazástól a kommunikációig, s ők ezt személyes életükbe (két lányuk Londonban egyetemista) és gyűjtői pályájukba egyaránt integrálni tudják. Jól mozognak az ilyen szintű gyűjtéssel járó elit társasági

helyzetekben, szerteágazó művészeti szerepvállalásuk révén nagy rálátásuk van céges projektekre, zsűrizési folyamatokra, kiállítási ügyekre, a műtárgypiacra. A család azonosul a gyűjtéssel mint értékőrző szenvedéllyel, hiszen az idősebb generációban is létrejött egy klasszikus modern festészeti kollektív, és Spengler Katalin kortárs konceptuális ékszer kollektívját is folyamatosan bővíti. Egy szóval: a gyűjtés magán és szakmai mozgatórugói egymást segítik. A nem fotó alapú (festészeti, plasztikai, installációs) műveket is figyelembe véve egészében igen gazdag gyűjtemény a más magyarországi kollektívokhoz mért jelentőségéhez képest eddig csak viszonylag kis kiállításokon kapott önálló bemutatkozási lehetőséget.

Eperjesi Ágnes: *Csendélet*, 1998, polaroid fotogram, 45 x 66 cm

A Godot Galéria röviddel megnyitása után úttörő sorozatot indított magánkollekciók bemutatására, ennek első állomása volt Somlóiék anyagából *A rózsza illata* című válogatás 2001-ben. 2004-ben a szombathelyi Irokéz Galéria hívta meg sorozatába a házaspár anyagát; itt a fotóanyagból többek között Komoróczy Tamás és Németh Hajnal munkái voltak láthatók. A Vizivárosi Galéria 1997 óta rendez évente egy magángyűjteményi tárlatot, 2007-ben Spengler Katalinék anyaga volt megtekinthető az általuk kiadott katalógussal, benne például El-Hassan Róza és Eperjesi Ágnes fotós műveivel. Ugyancsak rendszeresen állít ki privát kollekciókat a veszprémi Vass Gyűjtemény; itt 2012-ben szerepelt egy hangsúlyo-

san nemzetközi válogatás Somlói Zsolték kollekciójából (Friedrich Kunath, Olafur Eliasson). 2018-ban az Art Market kísérőprogramjaként évente az A38 hajón rendezett magángyűjteményi sorozatban volt látható – a Balázs Árpád és Dénes Andrea budapesti házaspár kollekciójának válogatott műveivel együtt – egy Visegrádi Négyek tematikájú merítés a gyűjteményből (Eva Kot'átková, Pawel Książek).

Átfogó magángyűjteményi szemléken is szerepelt a kollekció. 2003-ban a KunstKöln vásár, két évvel később a bécsi Knoll Galéria prezentált magyar magángyűjteményeket; míg Tapolca-Diszelben 2005-ben az Első Magyar Látványtár rendezett *A műgyűjtés dicsérete* címmel kiállí-

IRWIN: *Like to Like/water-air*, 2004, photo reconstruction of the group OHO (Marko Pogačnik) action Family of fire, air and water: water-air from 1969), (photo: Tomaž Gregorič), 118x100x6 cm, (repro: Bozsó András)

tást többek között Somlóiék kollekcijából. A Műcsarnok Petrányi Zsolt igazgató-kurátor válogatásában kétszer is bemutatott magángyűjteményeket, egy-egy termet adva minden kollekciónak; Spengler Katalinék anyaga a 2008-as (*Mecénásnapok – Kortárs magángyűjtemények 1.* című) tárlaton volt látható. 2019-ben a szentendrei MűvészetMalom rendezett kiállítást harminc kollekció bevonásával arról, hogy a kilencvenes évek művészetéből mi jutott magántulajdonba; Somlói Zsoltéktól itt is számos művet láthatott a közönség. Együttesen öt-öt önálló és csoportos kiállításon mutatkozott be a gyűjtemény, ami ugyan nem kevés, de egyik alkalom sem képviselte mélységében a kollekcio regisztereit.

Bár számos cikk megjelent ezek kapcsán, az érdemi publikáció még várat magára. Jelenleg egy magángyűjtőket tömörítő nemzetközi honlapon megjelent interjú tekinthető mérvadó és jól elérhető forrásnak a gyűjteményről, történetesen szinte kizárólag fotó alapú munkák reprodukcióival (Mircea Cantor, IRWIN, Rita Ackermann), ami a honlap szerkesztőjének a döntése volt, jelezve a külföldi érdeklődést a magyar és a kelet-európai kortárs művészet fotós aspektusai iránt.¹

¹ <https://independent-collectors.com/collectors/katalin-spengler-zsolt-somloi>